

Верховний
Суд

«Судова практика Верховного Суду в спорах щодо страхування»

06 листопада 2020 року

Верховний
Суд

Юридична характеристика договору страхування

Постанова ВС ОП КЦС від 23 січня 2019 року у справі № 355/385/17
(провадження № 61-30435сво18)

Реальним (від латинського *res* – річ) вважається договір, що є укладеним з моменту передачі речі або вчинення іншої дії. Для укладення реального договору необхідна наявність двох юридичних фактів: а) домовленість між його сторонами стосовно істотних умов договору; б) передача речі однією стороною іншій стороні або вчинення іншої дії. По своїй юридичній сутності договір страхування, за загальним правилом, є реальним договором.

Постанова ВСУ від 11.03.2015 року в справі № 6-126цс14
«за своєю правовою природою договір страхування
є договором про надання послуг».

Верховний
Суд

Договір страхування як регулятор недійсності?!

Постанова ВС ОП КЦС від 23 січня 2019 року у справі № 355/385/17
(провадження № 61-30435сво18)

Тлумачення статей 215 та 216 ЦК України свідчить, що учасники цивільних відносин не можуть на рівні того чи іншого договору здійснювати його кваліфікацію як недійсного (нікчемного чи оспорюваного), визначати правові наслідки нікчемності правочину. За домовленістю сторін можуть змінюватися тільки правові наслідки оспорюваного правочину.

Верховний
Суд

Правила тлумачення договору страхування (contra proferentem)
Постанова ВС ОП КЦС від 23 січня 2019 року у справі № 355/385/17
(провадження № 61-30435сво18)

Відповідач наполягав на тому, що до спірних правовідносин підлягає застосуванню пункт 4.3. договору добровільного страхування фінансових ризиків (захист від безробіття) у такій редакції: «договір страхування не діє щодо осіб, що на момент його укладання є: ...працівниками банківської сфери. У випадку укладення договору страхування щодо зазначених вище осіб, цей договір страхування є недійсним; виплати за цим договором не здійснюються».

Верховний Суд нагадує, що у постанові Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 18 квітня 2018 року у справі № 753/11000/14-ц зроблено висновок, що у разі, якщо з'ясувати справжній зміст відповідної умови договору неможливо за допомогою загальних підходів до тлумачення змісту правочину, передбачених у частинах третій та четвертій статті 213 ЦК України, слід застосовувати тлумачення *contra proferentem*. *Contra proferentem* (лат. *verba chartarum fortius accipiuntur contra proferentem* - слова договору повинні тлумачитися проти того, хто їх написав). Особа, яка включила ту або іншу умову в договір, повинна нести ризик, пов'язаний з неясністю такої умови.

Верховний
Суд

Правила тлумачення договору страхування (contra proferentem)
Постанова ВС КЦС від 03 квітня 2019 року у справі
№ 463/3605/16-ц (провадження № 61-25816св18)

...обов'язковою умовою для виплати страхового відшкодування за ризиком «Викрадення» є укладення між страховиком і страхувальником угоди, відповідно до якої страхувальник зобов'язується у разі, якщо викрадений ТЗ буде пізніше знайдено, передати права власності на нього страховику або його представнику (оформити абандон). Витрати на переоформлення ТЗ сторони несуть порівну. Форма угоди (абандону) встановлюється страховиком (пункт 27.6.); ...у договорі добровільного страхування наземного транспорту № 457/15-Т/ЛВ від 31 серпня 2015 року сторони визначили, що саме на страховика покладається обов'язок вжити заходів щодо оформлення в подальшому всіх необхідних документів для своєчасної виплати страхового відшкодування та затвердити форму абандону. Суди не встановили, що страховик на підставі пункту 27.13. договору добровільного страхування наземного транспорту № 457/15-Т/ЛВ від 31 серпня 2015 року відстрочував прийняття рішення про виплату або відмову у виплаті страхового відшкодування. За таких обставин суд першої інстанції, встановивши, що ПАТ «СК «Арсенал Страхування» не довела, що позивач отримувала вимогу про оформлення абандону, зробив правильний висновок про задоволення позову.

Верховний
Суд

Доктрина *uberrima fides*

Постанова ВС КЦС від 15.07.2020 в справі № 309/2088/16-ц
(провадження № 61-8531св18)

...чинне законодавство дозволяє страхувальнику укласти декілька договорів страхування одного об'єкта з різними страховиками. У разі наявності на момент укладення договору страхування іншого чинного договору страхування того ж самого об'єкта від тих саме ризиків, страхувальник зобов'язаний повідомити про це страховика. Невиконання такого обов'язку тягне за собою нікчемність нового договору страхування (постанова Верховного Суду від 21 листопада 2018 року у справі № 759/10739/16-ц (провадження № 61-16092св18)). При цьому обов'язок доказування факту виконання вимог закону щодо повідомлення страховика про наявність іншого чинного договору страхування щодо того самого об'єкта покладається саме на страхувальника, який повинен діяти як добросовісно, так і обачно, оскільки відповідні обставини можуть істотно вплинути на можливість укладення договору, його умови і, зрештою, на можливість його виконання.

Верховний
Суд

Способи захисту?! Конкуренція способів захисту?! Постанова ВП ВС від 04 липня 2018 року у справі № 755/18006/15-ц (провадження № 14-176цс18)

..відшкодування шкоди особою, відповідальність якої застрахована за договором обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, можливе за умови, що згідно з цим договором або Законом України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» у страховика не виник обов'язок з виплати страхового відшкодування (зокрема, у випадках, передбачених у статті 37), чи розмір завданої шкоди перевищує ліміт відповідальності страховика. В останньому випадку обсяг відповідальності страхувальника обмежений різницею між фактичним розміром завданої шкоди і сумою страхового відшкодування. Велика Палата Верховного Суду вважає, що покладання обов'язку з відшкодування шкоди у межах страхового відшкодування на страхувальника, який уклав відповідний договір страхування і сплачує страхові платежі, суперечить меті інституту страхування цивільно-правової відповідальності (стаття 3 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів»). Уклавши договір обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності, страховик на випадок виникнення деліктного зобов'язання бере на себе у межах суми страхового відшкодування виконання обов'язку страхувальника, який завдав шкоди. А тому страховик, який виплатив страхове відшкодування за договором майнового страхування, згідно зі статтями 3 і 5 вказаного Закону реалізує право вимоги, передбачене статтями 993 ЦК України та 27 Закону України «Про страхування», шляхом звернення з позовом до страховика, в якого завдавач шкоди застрахував свою цивільно-правову відповідальність.

Верховний
Суд

Способи захисту?! Конкуренція способів захисту?! Ухвала ВС КЦС від 09 січня 2020 року в справі № 753/15214/16-ц (провадження № 61-30902св18)

...в практиці Верховного Суду України існував усталений підхід, який цілком справедливо базувався на положеннях частини першої статті 12 та частини другої статті 14 ЦК України, без перетворення права потерпілого на його обов'язок, і полягав в тому, що при завданні шкоди в ДТП потерпілий вільно, на власний розсуд обирав яким чином йому отримати відшкодування: (а) шляхом звернення з вимогою (позовом) до особи, яка завдала шкоди про відшкодування цієї шкоди; (б) чи то шляхом звернення з заявою (позовом) до страховика, в якого застрахована цивільна відповідальність особи, яка завдала шкоди.

Підхід за якого потерпілий в будь-якому випадку повинен звернутися із заявою (позовом) до страхової компанії, в якій застрахована цивільно-правова відповідальність особи, яка завдала шкоди, не розрахований на ті випадки, коли страхова компанія позбавлена ліцензії, виключена із МТСБУ, перебуває в стані припинення (банкрутства), фактично не здійснює діяльності. У перелічених випадках підхід за якого потерпілий в будь-якому випадку повинен звернутися із заявою (позовом) до страхової компанії є несправедливим. Адже очевидно, що потерпіла особа в ДТП, навіть стягнувши із такого страховика страхове відшкодування на підставі судового рішення, не отримає реального відшкодування завданої в ДТП шкоди. Натомість скасування судового рішення, яким стягнуто шкоду безпосередньо з винної особи, в такому разі призведе до неможливості відновлення прав потерпілого.

Верховний
Суд

Способи захисту?! Конкуренція способів захисту?! Ухвала ВП ВС від 20 лютого 2020 року у справі № 753/15214/16-ц (провадження № 14-25цс20)

Великою Палатою Верховного Суду вже сформульовано висновки щодо відшкодування страховиком шкоди, завданої особою, відповідальність якої застрахована за договором обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, і відступати від них не вбачається підстав.

Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку про відсутність у цій справі виключної правової проблеми, вирішення якої необхідне для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовчої практики, а звідси й про відсутність підстав для передачі справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду.

Верховний
Суд

Способи захисту?! Конкуренція способів захисту?! Ухвала ВП ВС від 08 липня 2020 року в справі № 147/66/17 (провадження № 14-95цс20)

Колегія суддів в ухвалі від 27 травня 2020 року навела приклади, на її думку, різного застосування судом касаційної інстанції висновку Великої Палати Верховного Суду, викладеного у постанові від 3 жовтня 2018 року в справі № 760/15471/15-ц (провадження № 14-316цс18), а також мотивувала, що у зв'язку з неоднаковим його розумінням аналогічні проблеми неминуче виникатимуть у майбутньому. Окрім того, колегія суддів обґрунтувала ознаки наявності якісного критерію виключної правової проблеми в цій справі, зокрема, вказала на необхідність вирішення того, чи втрачає потерпілий право на отримання захисту в межах позовної давності на загальних підставах шляхом пред'явлення позову про відшкодування шкоди до винуватця дорожньо-транспортної пригоди у разі, якщо ним втрачено право на отримання відшкодування від страховика/МТСБУ винної у дорожньо-транспортній пригоді особи з підстав пропуску строків, передбачених статтею 37 Закону.

Верховний
Суд

Способи захисту?! Досудовий?!
Постанова ВП ВС від 19 червня 2019 року у справі №
465/4621/16-к (провадження № 13-24кс19)

Для розгляду в межах кримінального провадження цивільного позову потерпілого до Моторного (транспортного) страхового бюро України про стягнення шкоди, завданої внаслідок вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК України, попереднє звернення потерпілого до МТСБУ із заявою про виплату страхового відшкодування в порядку, визначеному статтею 35 Закону «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» не є обов'язковим.

Верховний
Суд

Способи захисту?! Досудовий?! Постанова ВП ВС від 11.12.2019 в справі № 465/4287/15 (провадження № 14-406цс19)

Підстави для відмови у виплаті страхового відшкодування передбачені у статті 37 Закону № 1961-IV, їх перелік є вичерпним і розширювальному тлумаченню не підлягає. Тому саме річний строк звернення із заявою про виплату страхового відшкодування є припинювальним і з його спливом у страховика настає право на відмову у виплаті страхового відшкодування. Разом з тим у Законі № 1961-IV прямо не передбачено, що встановлено досудовий порядок урегулювання спору. Не зазначено про обов'язок особи, яка заявляє вимогу про виплату страхового відшкодування, спочатку звернутися до страховика, та не пов'язано дотримання такого порядку з правом чи можливістю цієї особи звернутися до суду з вимогою про стягнення страхового відшкодування. Тому у контексті вказаних обставин справи можна зробити висновок, що у Законі № 1961-IV не передбачено обов'язкового досудового порядку врегулювання питання з приводу виплати страхового відшкодування, особа, яка вимагає такої виплати, за власним розсудом може звернутися із заявою безпосередньо до страховика, з дотриманням вимог, передбачених у статті 35 названого Закону, чи звернутися безпосередньо до суду. У будь-якому разі строк звернення обмежується щодо стягнення майнової шкоди річним строком. Інших обмежень щодо порядку звернення із заявою про виплату страхового відшкодування норми Закону № 1961-IV не містять.

Верховний
Суд

Способи захисту?! Досудовий?! Постанова ВП ВС від 11.12.2019 в справі № 465/4287/15 (провадження № 14-406цс19)

Велика Палата Верховного Суду зробила висновок, що попереднє звернення потерпілого у випадках, передбачених законом, до МТСБУ із заявою про виплату страхового відшкодування в порядку, визначеному статтею 35 Закону № 1961-IV, загалом не є обов'язковим та не виключає право особи звернутися безпосередньо до суду із позовом про стягнення відповідного страхового відшкодування.

Велика Палата Верховного Суду при цьому послалася на постанову Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 21 серпня 2018 року у справі № 227/3573/16-ц, у якій зроблено висновок про необхідність стягнення страхового відшкодування незважаючи на те, що позивач не звертався до страховика із заявою про відшкодування шкоди і за таким відшкодуванням звернувся безпосередньо до суду в межах річного строку.

Велика Палата Верховного Суду погоджується з указаними висновками, викладеними в її постанові від 19 червня 2019 року у справі № 465/4621/16-к (провадження № 13-24кс19), та не вбачає підстав для відступлення від них.

Верховний
Суд

Виплата (відмова у виплаті) страхового відшкодування
постанова Верховного Суду України
від 23 квітня 2012 у справі № 6-101цс11

Обов'язок страховика здійснити виплату страхового відшкодування страхувальнику виникає у разі, якщо такий страховий випадок прямо передбачений умовами договору страхування. Якщо ж подія, що настала, не може бути кваліфікована як страховий випадок відповідно до вимог договору страхування або закону, обов'язок у страховика здійснити страхову виплату не виникає.

Верховний
Суд

Виплата (відмова у виплаті) страхового відшкодування
постанова ВП ВС від 20 червня 2018 року у справі №
308/3162/15-ц (провадження № 14-178цс18)

Для отримання страхової виплати за договором обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів протокол про адміністративне правопорушення та постанова про притягнення до адміністративної відповідальності не можуть бути єдиними доказами вини особи, зокрема, у завданні шкоди майну потерпілого. У примітці до статті 124 Кодексу України про адміністративні правопорушення зазначено, що особа, цивільно-правова відповідальність якої застрахована, звільняється від адміністративної відповідальності за порушення правил дорожнього руху, що спричинило пошкодження транспортних засобів, за умови, що учасники ДТП скористалися правом спільно скласти повідомлення про цю пригоду відповідно до Закону.

Верховний
Суд

Відповідальність страховика / стягнення неустойки Постанова ВСУ від 11.03.2015 року в справі № 6-126цс14

Положення щодо відповідальності страховика, закріплені в Законі України «Про страхування» та главі 67 ЦК України, є спеціальними нормами права, а в Законі України «Про захист прав споживачів» – загальними. Розмір неустойки як відповідальність страховика за договором страхування має бути визначено у такому договорі. Якщо ж такий розмір не було визначено сторонами в договорі страхування, то до спірних правовідносин застосовується частина п'ята статті 10 Закону України «Про захист прав споживачів», якщо укладений договір страхування спрямований на задоволення особистих потреб застрахованої особи. Судом встановлено, що сторони уклали договір страхування, відповідно до пункту 9.2 якого страховик несе відповідальність за несвоєчасне здійснення страхового відшкодування шляхом сплати страхувальнику пені в розмірі подвійної облікової ставки НБУ, що діяла у період, за який сплачується пеня. Таким чином, між сторонами укладено договір майнового страхування, за умовами якого передбачено відповідальність страховика за несвоєчасне здійснення страхового відшкодування. Отже, в цьому випадку положення пункту 5 статті 10 Закону України «Про захист прав споживачів» на спірні правовідносини не поширюється й суди апеляційної та касаційної інстанцій необґрунтовано стягнули пеню в розмірі трьох відсотків вартості роботи (послуги) відповідно до цього Закону.

Верховний
Суд

Відповідальність страховика / стягнення неустойки
Постанова ВС КЦС від 31.10.2019 в справі № 214/1449/18
(провадження № 61-13308св19)

Розмір неустойки як відповідальність страховика за договором страхування має бути визначено у такому договорі. Якщо ж такий розмір не було визначено сторонами в договорі страхування, то до спірних правовідносин застосовується частина п'ята статті 10 Закону України «Про захист прав споживачів», якщо укладений договір страхування спрямований на задоволення особистих потреб застрахованої особи. Вказаний висновок висловлено у постанові Верховного суду України від 11 березня 2015 року у справі № 6-126цс14.

Верховний
Суд

Виплата (відмова у виплаті) страхового відшкодування

Постанова ВС КЦС від 09 січня 2019 року у справі
№ 638/2795/16-ц (провадження № 61-893св18)

Тлумачення підпункту 37.1.3. пункту 37.1. статті 37 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» свідчить, що порушення потерпілим передбаченого законом обов'язку, зокрема надання страховику пошкодженого транспортного засобу не в тому вигляді, в якому він знаходився після ДТП, є підставою для відмови у виплаті страхового відшкодування лише у тому разі, якщо такі порушення унеможливили МТСБУ встановити розмір заподіяної шкоди.

Повернення сплаченого страхового відшкодування?!

Верховний
Суд

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду від 09 січня 2019 року у справа № 336/337/16-ц (провадження № 61-2704св18)

Відповідач не є особою винною у заподіяній шкоді, та не перешкодив позивачу у стягненні збитків з винної особи, а відшкодування було здійснено добровільно на підставі договору добровільного страхування № 1096/13-Т/ЗП18 та з дотриманням порядку виплати, на основі договору та страхового акту. Суди встановили, що позивач не довів у чому полягає безпідставність набуття відповідачем грошових коштів, адже кошти були сплачені за договором добровільного. Факту недобросовісного набуття отриманих грошових коштів, а також наявності рахункової помилки не встановлено. Встановивши, що відсутні умови для застосування статей 993, 1212 ЦК України, суди зробили обґрунтований висновок про відмову в задоволенні позову.

Верховний
Суд

Спадкування права на одержання страхових виплат
Постанова ВС КЦС у від 12 вересня 2018 року у справі №
287/1/16-ц (провадження № 61-19900св18)

Відповідно до частини першої статті 1229 ЦК України страхові виплати (страхове відшкодування) спадкуються на загальних підставах. Позивач в передбаченій статтями 1269, 1270 ЦК України порядок прийняла спадщину після смерті ОСОБА_4, подавши в шестимісячний термін після її смерті заяву до нотаріуса про прийняття спадщини.

Таким чином, суд апеляційної інстанції дійшов правильного й обґрунтованого висновку про наявність правових підстав для задоволення позову, оскільки позивач, як єдиний спадкоємець за законом, яка в установленому законом порядку прийняла спадщину після смерті ОСОБА_4, має право на отримання страхового відшкодування згідно умов договору добровільного комплексного страхування майна та тварин № СТ /0198350/0636/14 від 27 березня 2014 року.

Верховний
Суд

Спадкування права на одержання страхових виплат
Постанова ВС КЦС від 16.01.2019 в справі № 712/6021/15-ц
(провадження № 61-5793св18)

Аргумент касаційної скарги про те, що ОСОБА_2 не надала доказів, що є спадкоємцем ОСОБА_4 і має право на отримання страхового відшкодування на підставі статті 1229 ЦК України, колегія суддів приймає. При відхиленні доводів відповідача про те, що ОСОБА_2 є неналежним позивачем, апеляційний суд вказав, що позивач ОСОБА_2 має статус вигодонабувача, а за законом є спадкоємцем, оскільки згідно свідоцтва про шлюб від 09 грудня 2009 року, вона є дружиною загиблого ОСОБА_4. При розгляді апеляційної скарги апеляційний суд обмежився висновком про те, що ОСОБА_2 має статус вигодонабувача, а за законом є спадкоємцем, що підтверджується свідоцтвом про шлюб від 09 грудня 2009 року, оскільки вона є дружиною загиблого ОСОБА_4. При цьому не з'ясував якими доказами підтверджується факт прийняття спадщини ОСОБА_2 після смерті ОСОБА_4.